
Terezínská 73 iniciativa

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

leden 2015

Foto: Matěj Stránský

***Před sedmdesáti lety byl osvobozen
koncentrační tábor Osvětim***

Moshe Kantor, prezident Evropského židovského kongresu

Nech můj lid žít (Let my people live)

*Eva Fantová,
foto Viktorie Kučerová*

Pořadatelem se stal Evropský židovský kongres. Ten pozval mnoho hostů, přijeli zvaní i jeden nezvaný, byly rozeslány pozvánky těm, kteří válku přežili, pořadatele počítali se stovkou těchto účastníků. Ve Španělském sále jim byla vyhrazena přední místa, bohužel, z velké části zůstala neobsazena. Španělský sál zaplnili představitelé parlamentů z různých evropských zemí a hosté Evropského židovského kongresu. Bohatě byla zastoupena média. Smutečního ceremoniálu se také zúčastnili zástupci českých židovských obcí.

Zahájení patřilo národnímu ruskému orchestru. Projevů bylo několik, dva prezidenti, český a bulharský, předseda Evropského židovského kongresu a zástupci Evropského parlamentu a Knesetu.

V duchu Mezinárodního dne památky obětí holocaustu se projevy všech podobaly jako vejce vejci. Vyjadřovaly potřebu zabránit opakování holocaustu. Pouze prezident Zeman přinesl v projevu nový pohled, varování před Islám-

*Milan Štěch, předseda Senátu PČR,
Rosen Plevneliev, bulharský prezident, a Miloš Zeman, prezident ČR*

ským státem a důsledky, které by tato hrozba znamenala.

Evropská minuta ticha ukončila tuto oficiální část programu.

V odpoledních hodinách odjeli účastníci Mezinárodního fóra do Terezína. Tady si na Židovském hřbitově znovu všichni připomněli památný den, kdy byla osvobozena Osvětim. Přístupovou cestu k hřbitovu lemovaly pověšené kopie kreseb a textů z časopisu Vedem. Ani tady nechyběla hudba, bylo možné

slyšet úryvky z dětské opery Brundibár, která byla mnohokrát v Terezíně uváděna. Nakonec děti z místní školy položily mezi náhrobky na hřbitově svíčky a tak vytvořily obrys velké Davidovy hvězdy.

V rámci smuteční ceremonie byl odhalen památník obětem 2. světové války.

Věřím, že v příštím desetiletí se opět budeme scházet v Senátu a že bílých a šedých hlav pamětníků příliš neubude.

Památník obětem 2. světové války

Marta Kottová

Felix Kolmer

70 let od osvobození Osvětimi

Text i foto: Matěj Stránský

Minuta v Osvětimi byla jako celý den, hodina jako rok a den jako celá věčnost. O 70 let později nemohu ani chvilku zapomenout na hrůzy, které jsem zažil. Stačí, abych nikdy nemohl klidně spát až do konce života. Dodnes mi v uších zní pláč dětí, vyrvaných z náručí matek,“ připomněl Roman Kent, co byl Auschwitz-Birkenau, na

pietním aktu k letošnímu kulatému výročí osvobození Osvětimi.

Na místě bývalého tábora se kromě mnoha hostů z celého světa sešly také tři stovky přeživších.

„Před deseti lety se oslav osvobození zúčastnilo okolo 1 500 bývalých vězňů, dnes jich je 300. Je to asi poslední kulaté výročí, které si připo-

mínáme v přítomnosti ještě početné skupiny přeživších. Svědci jsou ještě mezi námi a musíme se ptát, co se bude dít v budoucnu, zda jsme schopni převzít odpovědnost, zda jsme pochopili jejich poselství,“ popsal výjimečný význam letošních vzpomínkových akcí ředitel osvětimského muzea Piotr Cywiński.

Vzdělávací komise TI v roce 2014

Michaela Vidláková

Činnost vzdělávací komise byla obdobná jako v předchozích letech: nejvíce práce představuje grantová agenda pro financování školních zájezdů do Památníku Terezín, což znamená sepsat příslušné žádosti o granty, posléze průběžné zprávy a jejich konečné vyúčtování. Jenom díky grantům od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, odkud jsme v roce 2014 obdrželi 700 000 Kč, od NFOH, z něhož jsme dostali 175 000 Kč a vzdělávacího grantu od Claims Conference, který obnášel 12 500 USD, jsme mohli v roce 2014 přispět celkem cca 1 024 000 Kč a zajistit celkem 65

zájezdů, což představuje cca 2 925 mladých lidí, kteří prošli již po léta osvědčeným vzdělávacím programem tak, jak ho zajišťují profesionální pracovníci Památníku Terezín. Památník Terezín oslovuje členy Terezínské iniciativy ze skupiny pamětníků, kteří se na těchto programech podle možnosti podílejí, a tak jako v předchozích letech se zúčastnili i seminářů pro učitele a každoročního vyhodnocení literární a výtvarné soutěže, vyhlášené Památníkem Terezín. Část oceněných prací bývá pak uveřejněna v časopise Terezínská iniciativa.

Pokud jde o spolupráci s našimi dalšími partnery, nadále spolu-

pracujeme s ICEJ, kde ovšem po ukončení financování z evropského grantu program Antisemitismus a holocaust běží v míře podstatně menší, ale přesto pokračuje, podle možnosti opět za účasti pamětníků. Rovněž nekončí spolupráce s Přírodní školou, kde sice první skupina nadšenců v roce 2014 ukončila své studium, nicméně mladší studenti navázali na předchozí, a tak soutěž o terezínskou štafetu pokračuje dalším kolem. Pokračuje i spolupráce s Maximilian-Kolbe-Werk, kam Terezínská iniciativa vyslala letos na podzim několik skupin pamětníků do škol v Německu.

Claims Conference

Dita Šnajdrová,
koordinátorka grantů Claims Conference

ועידת התביעות
Claims Conference

The Conference on Jewish Material
Claims Against Germany
www.claimscon.org

Nový způsob distribuce a administrace grantů Claims Conference, který funguje už od ledna 2013, se velmi osvědčil. V uplynulém roce opět poskytla Claims Conference přeživším v České republice výraznou finanční pomoc pro péči v domácím prostředí, na náhradu léků, nezbytných lékařských vyšetření a zákroků nehrazených zdravotní pojišťovnou a na naléhavou pomoc.

S velkou radostí vám mohu oznámit, že pro rok 2015 získá Česká republika na pomoc přeživším šoa ještě výraznější finanční podporu. Prostřednictvím této finanční podpory vám nyní můžeme pomoci s úhradou všech následujících služeb:

- 1) osobní asistence a pečovatelská služba,
- 2) pomoc v domácnosti,
- 3) úklidové služby,
- 4) osobní péče – (osobní hygiena, manikúra, pedikúra, úprava vlasů a vousů – kadeřnice, holič) v domácím prostředí,
- 5) ergoterapie a domácí rehabilitace,
- 6) kompenzační a zdravotní pomůcky,
- 7) doprava obědů.

Informace o všech těchto službách vám poskytnou pracovníci jednotlivých židovských obcí (Liberec, Děčín, Teplice, Karlovy Vary, Plzeň,

Olomouc, Praha – sociální oddělení nebo agentur domácí péče (Praha – EZRA, Brno, Ostrava).

Ráda bych vás informovala, že podmínky poskytování finančních náhrad za léky, nezbytná lékařská vyšetření a zákroky nehrazené zdravotní pojišťovnou, drobné kompenzační pomůcky apod. se nemění. Vaše žádosti o náhrady směřujte na paní Zlatu Kopeckou.

Přeji vám všem v roce 2015 pevné zdraví a těším se na naši další spolupráci.

V neděli 9. března jsme v Pinkasově synagoze v Praze uctili památku 3 792 obětí rodinného tábora v Osvětimi-Bělečce každoroční tryznou, na níž tentokrát přednesl své zamyšlení Pavel Stránský.

Tradiční terezínskou tryznu letos provázel vytrvalý déšť. Celý projev přednesly vlády ČR Bohuslava Sobotky přinášíme na 4. a 5. straně.

Aninka a Pepiček ve Vlaku Lustig. Více o představení Brundibár na str. 10–11.

Ve čtvrtek 16. října nás pozval na přátelské setkání do Lobkovického paláce nový velvyslanec Spolkové republiky Německo Dr. Arndt Freiherr Freytag von Loringhoven.

Náš časopis je zároveň kronikou činnosti TI

Michal Stránský

Od minulého sněmu do dnešního dne jsme vydali 5 čísel. Na tomto místě tedy přinášíme stručné připomenutí hlavních článků.

69. číslo přináší na titulní straně fotografii Pavla Stránského, který v Pinkasově synagoze přednesl své zamyšlení k 70. výročí vyvraždění rodinného tábora. Jeho projev je zveřejněn na str. 12–13. V dubnu se konal sněm a reportáž a hlavní projevy přináší strana 2–5. Židovské muzeum v Praze připomnělo likvidaci rodinného tábora a zároveň připomnělo svůj program k tomuto výročí. Na straně 10–11 Institut Terezińskiej iniciativy seznamuje čtenáře se svou činností v roce 2013. V minulém roce vyšla kniha vzpomínek Dagmar Lieblové a Matouš Bičák a Přírodní škola pozvali naše čtenáře na květnovou premiéru pozoruhodného filmu o Tomanu Brodovi. Na str. 15–17 Anna Lorencová představila v rozhovoru Františka Bányai. Ani v tomto čísle nechyběly ukázky literárních a výtvarných prací školní mládeže po návštěvě Terezína. Na poslední stránce byla zpráva o udělení čestného občanství A. Radvanskému městskou částí Suchdol.

70. číslo připomíná na titulní straně a na stranách 4–5 tradiční terezínskou tryznu, kterou v minulém roce

provázel vytrvalý déšť. Číslo se také věnuje každoroční akci Všichni jsme lidé, kterou pořádá ICEJ. Ve Vídni se konalo představení Brundibára v ne-tradičním provedení studentů Vídeňské univerzity pro hudbu a výtvarné umění. Pietní akt Jom ha-Šoa proběhl nejen v Praze na náměstí Míru a v Pinkasově synagoze, ale i v Terezíně a v dalších českých městech. Jana Dubová vystavovala v pražské Portheimce, Anna Lorencová interviewovala Innu Rottovou na str. 10–12, o 30. divadelních dnech na Bodamském jezeře informoval Hanuš Hron a v rozhovoru se čtenářům představila PhDr. Zuzana Peterová. O publikaci *Performing Escape* Lisy Peschelové a o pozoruhodné knize *Intelektuál ve dvacátém století* informovala čtenáře Eva Štichová.

71. číslo přineslo zajímavý text Deborah E. Lipstadtové *Proč se Židé obávají* a zároveň prohlášení Elie Wiesela k současné politické situaci, v němž vyzývá Hamás, aby se vzdal používání lidských štítů na Blízkém východě. O dnešním antisemitismu v Evropě informoval Pavel Hoffmann a každoroční *Pochod živých* připomněl Michal Salomonovič. *Jako Pánbůch ve Frankrajchu* se měly některé účastnice ozdravného pobytu ve Valašských Kloboukách, vrchní pražský rabín David Peter se představil našim

Před sedmdesáti lety byl osvobozen koncentrační tábor Osvětim

čtenářům, o dětské opeře *Brundibár ve Vlaku Lustig* informovala Petra Horáková Křištofová. Otiskli jsme také několik literárních prací školní mládeže, inspirovaných návštěvou Terezína.

72. číslo přineslo na první straně fotografii setkání v Lobkovickém paláci 16. října, na které nás pozval nový velvyslanec Spolkové republiky Německo. Jeho projev jsme otiskli uvnitř listu. S neobvyklou novoročenkou k Roš hašana nás seznámila Michaela Vidláková, informovali jsme o udělení Řádu bílého lva Nicolasu Wintonovi a str. 10–11 přinesla reportáž o oslavě vydání knihy *Princ se žlutou hvězdou*. V září se v Senátu PČR konalo Shromáždění proti antisemitismu. Na str. 14–19 jsme přinesli projevy, které tam zazněly.

73. číslo držíte právě v ruce a snad i zde najdete texty a fotografie z akcí, které vás zajímají.

Památník Terezín v minulém roce

Jan Munk, ředitel Památníku

Dovolte abych i touto formou poděkoval Terezínské iniciativě za soustavnou pomoc a podporu, kterou Památníku Terezín poskytuje. Terezínská iniciativa je spíše součástí rodiny než vnější organizace. Členem Terezínské iniciativy byla má matka, byl by můj otec, kdyby se dožil konce komunistického režimu, a za vašeho člena se považuji i já. To není nějaké populistické prohlášení, ale snaha vyjádřit to, jak důležití jste pro mne i pro celé vedení Památníku Terezín vy.

Náprava škod z posledních povodní byla jednou z dominant loňského roku. Díky dokončeným a funkčním protipovodňovým opatřením se podařilo ochránit centrum Malé pevnosti. Chráněno zůstalo i město Terezín. Škody byly podstatně menší než v roce 2002, přesto dosáhly výše více než 20 milionů korun. Týkaly se především okrajových částí Malé pevnosti, travnatých ploch a Židovského hřbitova, Kolumbária a Márnice. Poškozeny byly expozice umístěné na čtvrtém dvoře Malé pevnosti, v Krematoriu Židovského hřbitova. Většina škod byla napravena, restaurátorské práce pokračují v Krematoriu a u Kolumbária (zadní trakt). Bohužel pojišťovna Kooperativa vypověděla rezortní pojistnou smlouvu, což pro nás znamená, že budeme nuceni uzavřít novou pojistku, která by Památník Terezín jistila proti případným dalším povodňovým škodám.

Návštěvnost byla naštěstí výrazně vyšší než v roce 2013. Zhruba o 37 134 osoby. Celková návštěvnost stoupla na 252 612 osob, což je růst zhruba o 17 %. Je velmi potěšující, že růst je výraznější v kategorii české mládeže, v této kategorii rostla návštěvnost až o 27 %. Solidní růst však mohu konstatovat i ve všech ostatních kategoriích. Pokud jde o jednotlivé objekty, byl růst nejsilnější v Malé pevnosti, ale rozdíly nejsou příliš podstatné. Důležité jsou pro nás i údaje o počtu účastníků našich vzdělávacích seminářů. Celkově se těchto aktivit zúčastnilo 437 skupin, respektive 7 420 osob. V tomto údaji jsou zahrnuty jak skupiny české i zahraniční mládeže, tak i účastníci pedagogických seminářů pro české učitele.

Důležitým výsledkem loňského roku je skutečnost, že se podařilo pokračovat v aktivitách, chránících naše sbírkové fondy, pokračovaly akvizice i projekt digitalizace sbírek. Byly připraveny nové prostory, které by měly sloužit jako depozitáře sbírkového oddělení. Nicméně vzhledem k tomu, že je třeba očekávat, že povodně se mohou opakovat v daleko častějších intervalech, bude potřeba zohlednit získané zkušenosti v Povodňovém plánu, který má Památník zpracovaný i v případných úvahách o dalším rozvoji organizace.

V loňském roce proběhla celá řada zajímavých výstav, za všechny bych zmínil výstavu Marka Podwala nazvanou „To všechno nás postihlo...“ nebo výstava k 70. výročí likvidace rodinného tábora v Osvětimi nazvaná „Rodinný tábor“. Pokračovala výstava „Vykonavatelé zločinů. Represivní aparát SS v Terezíně a Litoměřicích 1940–1945“, otevřená v říjnu 2013, kterou chceme zpřístupnit pro období několika let.

Terezínská tryzna bude letos připomínat 70. výročí konce války a osvobození Terezína a všech vězňů a obětí nacistických zvěrstev. Toto výročí zvýrazníme novou výtvarnou expozicí Muzea Malé pevnosti. Připraveno bude čtení dalších

100 jmen v rámci Jom ha-Šoa i tradiční tryzny a Keveř Avot, připomínka narození a popravy Milady Horákové. Chci vás všechny pozvat do Terezína na prohlídku nově zrestaurovaných prostor i na jednotlivé vzpomínkové akce.

Oddělení pro dějiny šoa Židovského muzea v Praze v roce 2014

Jana Šplíchalová, foto archiv ŽMP

V loňském březnu uplynulo 70 let od vyvraždění vězňů terezínského rodinného tábora v Osvětimi – Březince. Židovské muzeum v Praze (ŽMP) připravilo speciální program, jehož jednotlivé akce připomněly tragickou událost z různých aspektů. Prostory Španělské synagogy patřily slavnostnímu koncertu, který v přímém přenosu vysílala stanice Vltava. V neděli 9. března po konání tryzny za oběti byla Pinkasova synagoga zdarma zpřístupněna veřejnosti. Odborní pracovníci Oddělení pro dějiny šoa asistovali při vyhledávání obětí a podávali informace o osudech transportů po celou dobu otevření Památníku.

V roce 2014 stejně jako v roce předchozím připravilo muzejní Oddělení pro dějiny šoa od 27. 8. pro návštěvníky další zajímavou výstavu nazvanou *Orient v Čechách? Židovští uprchlíci za první světové války*, jejímž kurátorem je vedoucí Odboru židovských studií a dějin antisemitismu ŽMP dr. Michal Frankl.

Téma prolínající až do současnosti zobrazuje až do konce února 2015 v prostorách muzejní Galerie Roberta Guttmanna nejen téma uprchlíků, ale i reakci tehdejší společnosti. Státisíce lidí, kteří za první světové války uprchli z jiných částí habsburské monarchie, byli první velkou skupinou uprchlíků v moderních dějinách českých zemí. Poláci, Rusíni, Italové, Židé a mnozí další utkali před pohyby fronty, ze zničených vesnic a okupovaných měst, ale i z obav před násilím, Židé navíc ze strachu před pogromy. Výstava sleduje osudy židovských uprchlíků do českých zemí na pozadí uprchlické politiky státu, vznik táborů pro utečence i činnost pomocných organizací.

Rovněž k této výstavě nabídlo a nadále nabízí ŽMP četné akce v rámci doprovodného programu, ať už se jedná o komentované prohlídky pro veřejnost nebo speciální pro skupiny studentů středních a vysokých škol, pro pedagogické, muzejní a odborné pracovníky. Připraven je i seminář určený pro pedagogy. O aktuálnosti tématu uprchlíků pro dnešní společnost svědčí vysoká návštěvnost výstavy; během čtyř měsíců od otevření do konce roku 2014 ji navštívilo téměř 7 000 zájemců.

Počet návštěvníků předchozí výstavy *Pravda a lež. Filmování v ghettu Terezín 1942–1945* (od otevření výstavy 29. 8. 2013 a po jejím prodloužení k 30. 3. 2014) přesáhl 13 000 a zařadil výstavu mezi nejuspěšnější projekty ŽMP. Po celou dobu konání výstavy nabízelo ŽMP ve spolupráci s Národním filmovým archivem různé doprovodné programy. Velkou pozornost věnoval výstavě věstník Roš Chodeš nejprve v říj-

Předsedkyně Terezínské iniciativy paní Dana Lieblová a pan Alfréd Popper, kteří jako děti zažili natáčení propagandistických filmů v ghettu Terezín, při besedě na konferenci v Památníku Terezín.

novém a pak i listopadovém vydání v roce 2013 a časopis TI v únoru 2014.

Následně otevření této výstavy v prostorách Památníku Terezín bylo spojeno s konáním mezinárodní konference *Filmy z ghetta a lágrů: Propaganda-motáky-historické prameny*. Organizátorkou terezínské konference byla německá historička Dr. Natascha Drubek-Meyer. Filmoví a literární odborníci spolu s historiky holocaustu si tak v září 2014 připomněli 70. výročí natáčení propagandistického snímku z let 1944–1945, dlouho známého pod názvem *Vůdce daroval Židům město*. Obsáhlá diskuse byla věnována dosud málo známému propagandistickému filmu z roku 1942. Diskusního fóra se účastnili i bývalí vězni terezínského ghetta paní Anna Hyndráková, Dagmar Lieblová a pan Alfréd Popper. Konferenci navštívili také filmaři, dokumentarista Pavel Štingl a režisér Juraj Herz, který přiblížil natáčení filmu *Transport z ráje* Zbyňka Brynychy. Účastníci měli možnost zhlédnout i slavný film Alfréda Radoka *Daleká cesta* a dokument Pavla Štingla *Baluty*.

Jana Šplíchalová přednesla v březnu 2014 na mezinárodní konferenci *Auf dem Weg zu einer Gedenkstätte Trostenez /Na cestě k památníku Malý Trostinec* příspěvek o stavu bádání a akcích za ŽMP a Institut Terezínské iniciativy k tématu „koncentrační a vyhlazovací tábor v Malém Trostinci“. Nadace Internationales Bildungs- und Begegnungswerk (IBB Dortmund a IBB „Johannes Rau“ Minsk) uspořádala v červnu 2014 u příležitosti položení základního kamene památníku obětí v Malém Trostinci navazující mezinárodní konferenci *Lernen aus der Geschichte für eine gemeinsame Zukunft /Učíme se z historie pro společnou budoucnost*. Zástupci ŽMP a Památníku Terezín přednesli referáty za českou stranu. O konání pietního aktu k připomínce obětí, které byly deportovány do Malého Trostince, jsme informovali v rozhlasovém vysílání Židovské obce v Praze na stanici Regina Praha Šalom alejchem.

Pracovnice Oddělení pro dějiny šoa se v září a říjnu 2014 zúčastnily doprovodného programu k výstavě *Nucená práce. Němci, nuceně nasazení a válka*, který pořádala nadace Živá paměť. V Královském letohrádku Pražského hradu přednesla

Komentovanou prohlídku výstavy *Orient v Čechách* navštívili např. studenti z americké Syracuse University v doprovodu Kristy Hegburg z washingtonského U. S. Holocaust Memorial Museum. Výstavu si prošli v doprovodu jejího kurátora Michala Frankla.

Jana Šplíchalová přednášky s filmovou projekcí o terezínském ghettu, Julie Jenšovská pak připomněla osudy českých a moravských Židů v ghettu v Lodži. Účastnili jsme se rovněž přednáškami na odborné konferenci *Nucená práce 1939 – 1945. Nové poznatky a aktuální trendy ve výzkumu*, kterou nadace Živá paměť organizovala v říjnu 2014 (20. 10. 2014) ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR. Michal Frankl se v říjnu 2014 s příspěvkem účastnil konferencí *Climaxor Beginning? Modernity, Culture, Central Europe and the Great War a Czech-Jewish and Polish-Jewish Studies: (Dis)Similarities*, které se konaly v Praze.

V rámci Oddělení pro dějiny šoa Pavla Hermína Neuner i nadále zajišťovala systematické nahrávání rozhovorů s pamětníky, naši sbírku obohatilo 36 nových rozhovorů. Orálně historická sbírka *Rozhovory s pamětníky* se díky daru kamery od soukromého sponzora rozšiřuje o videozáznamy. Trvajícím velkým zájmem ze strany nejen pamětníků, ale i druhé a dnes i třetí generace přeživších, nás inspiroval k vydání informativního letáku. Česká a anglická verze v tištěné i digitální podobě *Židovské muzeum v Praze mapuje dějiny Židů ve 20. století/Charting the history of the Jews in the 20th century* pomáhá informovat o naší práci doma i v zahraničí.

Oddělení rovněž tak jako dříve poskytovalo informace a služby badatelům formou písemné a ústní konzultace. Vypracovali jsme formou rešerší řadu podkladů pro pátrání Českého červeného kříže a pro vydání osvědčení na žádost odboru pro veterány Ministerstva obrany. Oslovili jsme řadu pamětníků a podařilo se nám získat značné množství materiálů a dokumentů z rodinných archivů, které jsou po odborném zpracování a digitalizaci zařazeny do sbírek ŽMP.

Židovské muzeum v Praze uspořádalo ve dnech 21. – 23. října 2014 mezinárodní workshop *Rané pokusy o historickou dokumentaci holocaustu*. Akce se konala v rámci projektu Evropská infrastruktura pro výzkum holocaustu (více na <http://www.ehri-project.eu/>) v prostorách Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky. Předmětem workshopu byly podoby, metody a prostředky rané

dokumentace holocaustu. Účastníci poskytli lepší vhled do projektů, jejichž cílem byl sběr svědectví a dokumentů o holocaustu od období druhé světové války do 60. let 20. století. Cílem workshopu bylo rovněž podpořit komparativní perspektivu a rozšířit dosavadní poznání o dokumentačních iniciativách, zejména ve východní a jihovýchodní

Evropě. Workshop byl tematicky rozdělen do několika diskusních panelů.

Rozmanitost práce Oddělení pro dějiny šoa reaguje na aktuální odborné, muzejní a společenské potřeby. V řadě aktivit se neobejdeme bez spolupráce s pamětníky – přeživšími holocaust, s nimiž nás pojí nejen pracovní vztahy.

Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze v r. 2014

Zuzana Pavlovská, Aleš Weiss

Oddělení pro vzdělávání a kulturu Židovského muzea v Praze (OVK ŽMP), jehož pobočka působí i v Brně, zajišťovalo také v roce 2014 pravidelné přednášky a interaktivní programy pro školy věnované tematice šoa, antisemitismu a perzekuce českých a moravských Židů za druhé světové války. Celkem se našich vzdělávacích programů zúčastnilo téměř 8 500 žáků a studentů z České republiky a 1 000 studentů ze zahraničí, kteří přijíždějí především o prázdninách v rámci seminářů po Evropě. Tradičně největší zájem přitom mají školy o interaktivní programy s aktivním zapojením účastníků a s následnou besedou s pamětníkem. Mezi tyto programy patří *Hanin kufřík*, *Holocaust v dokumentech*, *Ghetto Lodž*, *Nevítaní cizinci* a v loňském roce vzniklý program *My a oni – antisemitismus a moderní společnost*.

Tento nový interaktivní program se věnuje fenoménu antisemitismu. Soustřeďuje se zejména na antisemitismus moderní, tedy antisemitismus od druhé poloviny 19. století až do současnosti. Studenti v rámci tohoto programu pracují s dobovými články, antisemitsky laděnými literárními texty a s celou řadou antisemitských karikatur. Jejich úkolem je zjistit, jak antisemitismus jako ideologie funguje a na jakých principech stojí. Studenti by po absolvování tohoto programu měli být schopni kriticky zacházet nejen s dobovými prameny, ale i se současnými zprávami, vztahujícími se k židovské nebo i jiné menšině. Na závěr workshopu je jeho účastníkům pomocí prezentace představen historický vývoj nenávisti vůči Židům od starověkého antijudaismu až k modernímu antisemitismu. Program byl poprvé představen na Letní škole při semináři pro učitele probíhajícího v rámci aktivit navazujících na projekt *Naši nebo cizí? Židé v českém 20. století*. Následně jsme měli možnost si tento program vyzkoušet s účastníky semináře II. stupně „*Holocaust ve vzdělávání*“, který se každoročně koná v Památníku Terezín.

Kromě práce s žáky a studenty českých a zahraničních škol pořádalo OVK ŽMP tak jako v minulých letech semináře pro učitele ve spolupráci s Památníkem Terezín. Dvou seminářů na téma *Jak vyučovat o holocaustu* se zúčastnilo 90 pedagogů. Proběhly také dva cykly čtyřdenního semináře *Židé – dějiny a kultura v Praze a v Brně*.

Žáci a studenti se mohli již čtvrtým rokem zapojit do projektu Krokus, který pořádáme ve spolupráci s irskou organizací Holocaust Education Trust Ireland (HETI). Organizace HETI prostřednictvím OVK ŽMP školám zdarma poskytuje cibulky žlutých krokusů, které studenti na podzim zasadí

jako připomínku více než jednoho a půl milionu dětí, které zahynuly během šoa. Žlutá barva má studentům připomínat žlutou Davidovu hvězdu. V ideálních podmínkách cibulky krokusů vykvetou na konci ledna, tedy v období, kdy si připomínáme Mezinárodní den památky obětí holocaustu (27. leden). Minulý rok se projektu v ČR zúčastnilo téměř 80 škol základních, středních, ale i mateřských.

České školy také projevily zvýšený zájem o komentované prohlídky k výstavě v Galerii Roberta Guttmanna *Orient v Čechách? Židovští uprchlíci za první světové války*. Od počátku tohoto školního roku výstavu navštívilo na 700 studentů českých škol.

Tematice šoa byla v uplynulém roce 2014 věnována velká část večerních pořadů OVK ŽMP. Několik pořadů v průběhu celého roku bylo zasvěceno připomínce vyvraždění terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau, od něhož v noci z 8. na 9. března uplynulo sedmdesát let. Široký historický nástin přinesla březnová přednáška Tomana Broda, historika i pamětníka v jedné osobě, a Adama Drdy. Během samotného připomínkového večera měli naši návštěvníci možnost slyšet vzpomínky Dagmar Lieblové, Evelyny Merové, Pavla Stránského a Pavla Wernera. Otázce po obeznámenosti Benešovy exilové vlády s osudem českých Židů, existencí a vyvražděním terezínského rodinného tábora byla věnována červnová přednáška historika Jana Láníčka z University of New South Wales a připomínka tohoto smutného výročí se stala součástí programů i v dalších měsících. Výjimečným večerem byla také autorská prezentace knihy Krajiny Metropole smrti izraelského historika a českého rodáka profesora Otta Dova Kulky, který se stal vězňem terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau jako desetiletý chlapec.

Od září mají návštěvníci večerních pořadů z řad široké veřejnosti možnost setkat se jednou měsíčně s dvojicí pamětníků šoa během cyklu nedělních pořadů nazvaného *Naše 20. století*. Pozornost není zaměřena pouze na válečné události, ale stejná důležitost je věnována vzpomínkám na léta poválečná. Naše pozvání v roce 2014 přijali Evelina Merová, Eva Lišková, Anna Hyndráková a Pavel Stránský (viz *minulé číslo TI – pozn. redakce*).

Závěrem bychom chtěli vyslovit poděkování nejen všem výše zmíněným pamětníkům a členům Terezínské iniciativy, ale i mnohým ostatním z jejich řad, kteří s námi v roce 2014 spolupracovali a podíleli se na aktivitách OVK ŽMP.

Velmi si toho vážíme a těšíme se na další spolupráci i v roce 2015.

Naše 20. století

*Michal Stránský,
foto Matouš Bičák a Michal Stránský*

Projekt nedělních podvečerních diskusí, který zahájilo Vzdělávací a kulturní centrum ŽM v září 2014, pokračoval 16. listopadu besedou s Josefem Salomonovičem. Josef Salomonovič patří k nejmladším přeživším holocaust. Narodil se v roce 1938 v Ostravě, v listopadu 1941 byl deportován do Lodže. Dodnes zůstává nepochopitelné a neuvěřitelné, že přežil, což byla především zásluha jeho nejbližších. Jeho matky a jeho bratra.

V současné době žije Josef Salomonovič ve Vídni.

V prosinci se představily publiku Hana Hnáťová a Dita Krausová. Hana Hnáťová mluvila nejen o sobě, ale i o svém bratrovi

– Arnoštu Lustigovi a své sestřenci Věře a tetě Tereze. Ženy společně prošly několika koncentračními tábory a všechny tři se dočkaly v Mauthausenu osvobození.

Dita Krausová vyprávěla o Fredu Hirschovi a o své roli knihovnice v Osvětimi. V Bergen-Belsenu se dočkala osvobození a krátce po návratu opětného shledání s Otou B. Krausem, kterého si v roce 1947 vzala. V roce 1949 odjeli Krausovi do Izraele.

V roce 2013 vyšla kniha španělského autora Antonia G. Iturbeho pod českým názvem *Osvětimská knihovnice*, která s literární licencí líčí příběh D. Krausové.

Josef Salomonovič a Petr Sokol

(foto M. B.)

Dita Krausová a Petr Sokol

(foto M. S.)

Hana Hnáťová

(foto M. S.)

Institut Tereziánské iniciativy v roce 2014 (K)rok k reflexi a oživení

Tereza Štěpková

Právě ukončený rok byl pro Institut v mnohém zásadní. Rok dvacátého výročí založení organizace původně jako nadace a patnáctého výročí vzniku Institutu jako obecně prospěšné společnosti byl pro nás příležitostí k ohlédnutí se do minulosti a zároveň k vyhlédnutí do budoucnosti. Od roku 1993 urazil Institut, ale i celá česká společnost dlouhou cestu plnou změn a nových procesů. V oblasti výzkumu a připomínání holocaustu a druhé světové války došlo k zásadnímu posunu od potlačovaného tématu během komunismu k systematickému bádání, dokumentaci i vzdělávání o holocaustu jako důležité součásti moderních dějin. K tomu přispěla ve spolupráci s mnoha významnými institucemi také Tereziánská iniciativa, a proto jsme v loňském roce začali pracovat na novém projektu s názvem „Tereziánská iniciativa a Institut jako součást kultury paměti po roce 1989“, jehož cílem je reflektovat dějiny obou institucí. Ačkoli nám stále uplynulých dvacet let často jako historie nepřipadá, naše dosavadní setkání se členy TI, kteří stáli u jejího zrodu, jsou pro obě strany velmi zajímavá. Prvním výstupem projektu bude zpracování archivu TI a diplomová práce o jejích dějinách.

V rámci ohlédnutí za činností v uplynulých letech jsme oživilí některé z našich starších projektů novými aktivitami – historik Alfons Adam pokračuje ve svém výzkumu nucené práce na území České republiky a připravuje k tomu tématu putovní výstavu a vzdělávací programy. Pracujeme také na novém projektu s názvem *Výchova k toleranci a respektu podle principů otevřené společnosti*, jehož cílem je upozorňovat na souvislosti historie a současných projevů antisemitismu a anticiganismu ve společnosti a diskutovat o těchto tématech s učiteli a studenty. V srpnu se konal druhý ročník letní školy pro učitele, kterého se zúčastnilo dvacet českých pedagogů. V rámci „Dne otevřené *Jáchymky*“ se také setkali s pamětníky, členy TI – paní B. Havránkovou a A. Hyndrákovou.

Důležitou roli v životě Institutu v roce 2014 pak hrála *Jáchymka* a její oživení. Dějiny budovy a židovské školy v Praze jsme zkoumali během celého roku. Prvním výstupem byla studie o *Jáchymce* vydaná při příležitosti akce Jom ha-Šoa, spojená v reprezentativní publikaci se studií historika Michala Schustera z Muzea romské kultury v Brně o vzdělávání romských dětí v první polovině 20. století, která přinesla řadu zcela nových informací.

„Naše *Jáchymka*“ je tématem, díky kterému se v místě našeho sídla propojují aktivity, které Institut tradičně dělá:

- Databáze obětí holocaustu, v níž hledáme a identifikujeme mnohé žáky a pedagogy, kteří na škole působili,
- projekt Tereziánské album, díky němuž můžeme pracovat s osobními archivními dokumenty a fotografiemi,
- vzdělávání – na webu holocaust.cz i v programech pro pedagogy i žáky,
- knihovny v *Jáchymce* – Institutu TI a Židovské obce v Praze, na jejichž společném elektronickém katalogu intenzivně pracujeme a které nám poskytují cenné podklady pro výzkum,
- setkávání s pamětníky – členy Tereziánské iniciativy (například při pre-

zentaci vzpomínkové knihy Niny Pelcové-Weilové v říjnu v *Jáchymce*).

Podařilo se nám vytvořit vzdělávací program pro žáky a studenty *Jáchymka* a Užhorod – Jak si Židé a Romové založili školu, který formou diskuse a skupinové práce tematizuje problematiku vzdělávání menšin a na příkladech dvou menšinových škol ukazuje možnosti významu menšinové školy pro budování menšinové identity. Zároveň umožňuje diskusi o holocaustu – šoa i romské genocidě a jeho významu pro výchovu o lidských právech. V říjnu se nám také podařilo poprvé aplikovat tento program ve smíšené skupině dvou tříd – české a romské. Jejich ohlasy na – pro mnohé vůbec první – setkání a společnou práci byly pozitivní. Workshopy na téma *Jáchymka* a Užhorod se konaly také v listopadu na Lauderových školách v Praze.

Dále se díky podpoře Židovské obce v Praze a společnosti Matana podařilo zahájit rekonstrukci budovy v *Jáchymce* – během léta byly rekonstruovány vnitřní prostory kanceláří, knihovny a společenské místnosti ve 3. patře, během podzimu pak proběhla výmalba společných prostor budovy.

Petr Karas, ředitel Lauderových škol v Praze. Památce jeho otce Tommyho byl Den otevřené *Jáchymky* věnován.

Den otevřené Jáchymky a stálé výstavy

Tereza Štěpková, foto Michal Stránský a archiv ITI

Kulminačním bodem aktivit loňského roku se pak stal 4. prosinec, kdy se konal Den otevřené Jáchymky. Jeho letošní druhý ročník byl spojen se slavnostním otevřením stálé výstavy o dějinách budovy a židovské školy v letech 1908 – 1942 ve vstupní hale budovy. Akci zařídil německý velvyslanec v Praze pan Dr. Arndt Freiherr Freytag von Loringhoven a zúčastnil se jí též izraelský velvyslanec JE Gary Koren. Dopoledne se v Jáchymce žáci ZŠ Radotín zúčastnili vzdělávacího programu Jáchymka a Užhorod – Jak si Židé a Romové založili školu a zároveň se stali prvními návštěvníky výstavy.

Ve 13 hodin proběhla vernisáž výstavy, po níž následovaly komentované

(foto M. S.)

Tereza Štěpková zahájila výstavu v „Jáchymce“
(foto M. S.)

Na vernisáži výstavy mluvil Toman Brod
(foto M. S.)

prohlídky v němčině a češtině, ve společenské místnosti pak přednášky paní Hildegart Stellmacher a pana Mirka Němce. Odpolední program uzavírala beseda na téma Vzpomínky žáků – pamětníků a jejich odkaz pro dnešek. Jako upomínku na vernisáž si návštěvníci odnesli placku v barvách výstavy s logem Jáchymky. V průběhu celého dne byly otevřené dveře zde sídlících organizací a proběhlo tu mnoho zajímavých a podnětných setkání, na která rádi navážeme a budou pro nás inspirací i v následujícím roce.

Výstava v Jáchymce je otevřena od pondělí do pátku od 9 do 16 hodin. Po domluvě lze též zajistit komentovanou prohlídku.

Rádi bychom poděkovali Terezínské iniciativě a jejím členům za podporu

a spolupráci v roce 2014 a těšíme se na další spolupráci a setkávání v Jáchymce!

Na Den otevřených dveří přijal pozvání velvyslanec Státu Izrael JE Gary Koren – na snímku při setkání s paní Dagmar Lieblovou, Evelinou Merovou a Terezou Štěpkovou v knihovně v „Jáchymce“. (foto archiv ITI)

Naše milá „Židárna“

Evelina Merová

Když jsem po 18 letech v roce 1960 přijela poprvé po válce do Prahy, jedna z mých prvních cest vedla do Jáchymovy ulice, kde kdysi byla naše židovská škola, které jsme s trochou ironie a trochu láskyplně říkali Židárna.

V roce 1940 byla naše rodina naposledy na letním bytě ve Sloupu u Davle. Byla jsem tam s maminkou, tatínkem, tenkrát ještě plně zaměstnaný ve své kanceláři, za námi dojížděl vždy jen „na chvilku“. Jednou, když za námi přijel, oznámil mi, že židovské děti jsou vyloučeny ze škol, ale že se mu podařilo přihlásit ještě na poslední chvíli mě a mou sestřenicí Věru (Glaserovou) do židovské školy v Regnartově ulici (tuším, že se tak tenkrát jmenovala dnešní Jáchymova ulice).

Bylo mi líto, že nemohu dál chodit do své školy v Klimentské ulici, kde jsem právě ukončila 3. třídu. Měla jsem tam přátele, a co se mi zdálo zvlášť výhodné, škola byla hned vedle domu, kde jsme tehdy bydleli. A teď budu muset někam daleko a do cizí školy.

Tak jsem v září 1940 přišla do židovské školy. Tady bylo všechno trochu jinak než v české obecné škole v Klimentské. Ve škole bylo příliš mnoho dětí, proto se vyučovalo na směny. Tříkrát týdně dopoledne, dvakrát odpoledne. Měli jsme dva volné dny – sobotu a neděli (ve staré škole jen neděli). Třída byla přeplněná.

Bohužel někdy přicházely děti do školy jen na chvilku, jen se rozloučit. To byly děti, které už dostaly povolání do transportu. Bylo to smutné, některé dokonce plakaly.

Nebyly učebnice. Staré byly zakázané, protože pocházely ještě z doby předprotektorátní, nové nebyly vydány. Ale kupodivu to šlo i bez učebnic. Naši učitelé byli (většinou) kamarádští, inteligentní a vstřícní. Pamatuji si některá jména učitelů a učitelek: Marie Polláková (matematika), pí Vodáková (nevím, co nás učila), Kitty Kačerová, pan rabín Rand, pan rabín Eliáš Stein a jeden učitel s divným jménem Baňholes (ale to nevím určitě).

K mému údivu říkali dětem jménem – nikoliv příjmením, jak bylo zvykem

ve staré přísné škole. K tabuli vyvolávali: Zúzi, Lilly, Věrko atd. A děti byly chytré, učenlivé, ale dost rozpustilé. Neměli jsme rádi šprtouny, spíš se hodnotil humor, důvtip a sportovní výsledky a kamarádství. Neměli jsme rádi matematiku – paní Marie Polláková byla přísná a panovačná. Moc jsem se divila, když jsem ji v červnu 1942 potkala ve „Veletržním paláci“ (ovšem v dřevěných barácích vedle paláce) s číslem kolem krku. Už nebyla postrachem školy, nýbrž bezmocným „häftlingem“ jako já a ještě 1000 povolovaných do transportu AAI.

Naše třídní učitelka byla krásná Kitty Kačerová. Líbila se nám, učila, tuším, češtinu. Před začátkem vyučování jsme se nahlas modlili a to všechny odstavce „Šmá Israel...“ Všichni uměli všechny strofy zpaměti, také jsem se je naučila, i když jsem český překlad neznala a ani jsem se neptala, co ta modlitba znamená.

Na přírodopis a náboženství jsme měli pana doktora Randa. Toho jsem se bála, neměl mne rád, protože si (neprávem) myslel, že jsem drzá a arogantní (tohle slovo jsem ani neznala). Ale myslel si to. Vyprávěl nám, že židé začali reptat, když se Mojžíš dlouho nevracel z hory Sinai, kde dostal desatero přikázání. Slovo „reptat“ jsem neznala a řekla jsem, že židé začali brebtat, a to při zkoušení. Dostala jsem trojku a také z přírodopisu a také na vysvědčení. Nemohla jsem za to a dokonce jsem si poplakala, ale na nějaké vysvětlení jsem neměla dost rozumu a odvahy. Doma se na mě nezlobili, měli úplně jiné starosti. Psal se rok 1942.

Z češtiny nám dávala paní učitelka zadání – připravit si řečnická cvičení. Každý si musel vybrat nějakou osobnost, událost nebo vynález a přednést malou přednášku. Tenkrát jsem poprvé slyšela o Theodoru Herzlovi a Josefu Trumpeldorovi. Tyto osobnosti si vzali jako předmět své přednášky chlapci vychovávaní v židovství. Do třídy se mnou chodili tři chlapci, kteří mluvili plyně ivrit. Byli to Arie Edelstein (syn Jakuba Edelsteina), Erik Stein

E. Merová před školou v Jáchymově ulici v r. 1960

(bratr rabína Eliáše Steina) a Efraim Epstein. Erik Stein byl rozpustilý chlapec, který byl znám tím, že jako první přišel do školy v podkolenkách, kdy ostatním to ještě rodiče nepovolovali, aby jejich dítě nenastydla. Erik mě naučil sprostým říkankám (dosud si je pamatuji!) a za domácí svačinu mi psal ivrit úkoly. Já jsem si vybrala jako řečnické cvičení Josefa Kajetána Tyla. Pamatuji si, že jsem to pojmenovala „Všemi opuštěn“.

Náš třídní poeta Štěpánek Pollák místo řečnického cvičení napsal báseň „Terezín“. Je to neuvěřitelné, ale zůstala mi dodnes v paměti:

Terezín, to je náš cíl,
tam míří naše kroky,
tam budem žít a pracovat,
tam budem žít roky.

Tam není lenoch po právu,
tam zná se jenom píle.
Tam v potu práce, neb v zimě,
užívat budem své chvíle.

Terezín, to je náš cíl,
tam míří naše oči.
Což s radostí vám povídám,
že je tam líp než v Lodži...

Štěpánek dostal za svou prorockou básničku zaslouženou jedničku, a naše veselá třída, naše „židárna“, se brzy nechtěně přemístila za „svým cílem“ – do Terezína.

A co bylo dál, už víte.

Vzpomínky, které přežily holocaust

Díky Institutu Tereziánské iniciativy jsme měli možnost se 20. října loňského roku seznámit s novou knihou Niny Pelcové – *Nina 71978*.

Každá kniha o holocaustu je pro nás zajímavá a pro příští generace přínosem. Knížka má 95 stran, ale době věznění je věnováno pouhých 35. Nina Pelcová je ročník 1932, tedy asi vůbec nejmladší z dětí, které prošly tábory (nemluvě o Terezíně).

Je určitě záslužné, že si autorka dala práci a sepsala své vzpomínky. Ale jak sama píše: „vzpomínky jsou neúplné“, což je vlastně vzhledem k nízkému věku pochopitelné. Ale má-li být tato vzpomínková kniha svědectvím pro další generace, je třeba některá popisovaná fakta upřesnit. A to:

- Židovská škola nebyla uzavřena, existovala do roku 1942. V „kroužcích“ se učily děti pro nedostatek míst ve škole.

- Sotva se zdá možné, že si lidé mohli s někým vyměnit nástup do transportu.
- 50 kg zavazadel bylo povoleno už před atentátem na Heydricha, také pro děti.
- Nádraží, odkud odjížděly transporty, se jmenovalo Bubny. Odjíždělo se osobními vagony, nikoli dobytčáky. Z Terezína neodjížděly transporty z Bohušovic, nýbrž byla vystavěna vlečka přímo z Terezína.
- Děti se stěhovaly do dětských domovů dobrovolně.
- V prosinci po příjezdu transportu do Birkenau byl Fredy Hirsch živ. Až do osudného 7. března 1944.
- Prosincový transport neprošel selekcí, všichni šli do rodinného tábora BIIb.
- Děti, které přijely do Terezína, byly z Polska, údajně z Bialystoku, nebyly to tedy řecké děti, nýbrž polské.
- Vězeň, který uprchl v uniformě SS, byl Vítězslav Lederer. Nechytli ho, nemohli ho tedy před lidmi oběsit. Mluvil jsem s ním v roce 1960, je o něm napsaná kniha „Útěk z Osvětimi“.
- V osvětimských barácích nikdy nebyli koně (kde by se vzalo tolik koní?), ale zřejmě byly jako konírny navrhovány.

Škoda, že tak zajímavá a podrobně sepsaná kniha má tolik faktografických nepřesností. Bude-li nové vydání, bylo by dobré chyby a nedostatky napravit. Zvláště, pokud tu ještě jsou pamětníci.

Ještě malá připomínka, týkající se překladu. Na hvězdě nebylo napsáno *Žid*, ale *Jude*, což nebylo nutné překládat.

Je potěšující, že město Švihov si dalo záležet a vydalo vzpomínky své rodačky.

Pan starosta Švihova si zaslouží náš vřelý dík.

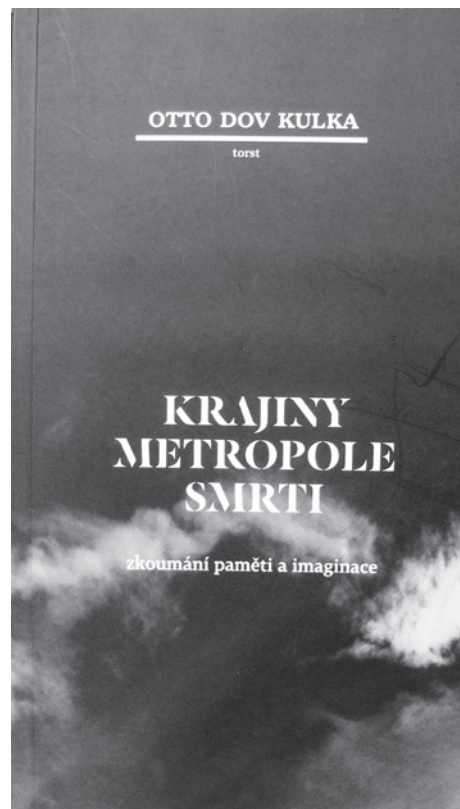
Evelína Merová

Paměť je velmi ošidná. A zvláště po tolika letech. I přes vyjmenované nedostatky, nepřesnosti a chyby jde však o vzpomínkovou knížku, která rozhodně stojí za přečtení a která by neměla ujít pozornosti čtenářů – pamětníků i všech, kteří se o život někdejších židovských vězňů zajímají.

Knihy Niny Pelcové je napsaná svěžím a čtivým jazykem a je dobrým a pozoruhodným kamínkem do mozaiky vzpomínek přeživších.

Michal Stránský

Pozoruhodná kniha

Eva Štichová

Nakladatelství Torst nás v minulém roce (2014) obdarovalo knížkou výjimečné hodnoty. Je to rozsahem útlé dílko, ale se závažným obsahem. Napsáno je, pokud můžeme posoudit z českého překladu, krásným jazykem (hebrejsky). Knihu nenapsal nikdo jiný než Otto Dov Kulka, syn nám známého Ericha Kulky (Továrna na smrt), sám historik a spisovatel, nyní žijící v Izraeli. Přiblížit tuto knížku potenciálnímu čtenáři je těžko uchopitelný úkol. Pokusím se o to, doufám, že se zdarem.

Své texty vydal autor pod názvem „Krajiny Metropole smrti – zkoumání paměti a imaginace“.

V první kapitole míří spisovatel proti proudu času do Polska v r. 1978, aby dojel v opačném směru do Osvětimi – místa, odkud ho osud v lednu 1945 vyvedl z Metropole smrti – Březinky. Líčí své pocity a vzpomínky při prohlídce zbytků někdejšího tábora. Vyhledal nejdříve ruiny bývalého dětského bloku, současně rodinného tábora B II v Birkenau. Dodnes hledá odpověď na svou otázku, jak dokázal vedoucí tohoto ostrova humanity uprostřed hromadného vraždění se svými svěřenci zpívat Ódu na radost, hrát divadlo, vyprávět o minulých kul-

turních zážitcích, vymýšlet a recitovat básně a jaký význam to mělo pro ty, kterým bylo dopřáno překročit zdejší práh smrti a dočkat se života a pro ty, kterým osud určil svůj život zde skončit. Cituji: „Smyslem tohoto zařízení bylo uchovat si zdravý rozum, nechat zaznít odhodlání všech, kdo věří v ideály lidství, humanismu, přesvědčení o lepší budoucnosti. Šlo snad o projev vzdoru, vedený snahou nevzdat se, neztratit víru a tvrdošijně dál lpět na hodnotách svobodného života tvář v tvář osvětiským krematoriím.“

Dál se Kulka ve vzpomínkách vrací k průběhu evakuace Osvětimi v lednu 1945 a zkoumá, jestli prožitek tohoto všudypřítomného násilí a krutosti nepoznamenal duši mladého chlapce a nepůsobí dosud. Motivy pomsty, zúctování, spravedlivého trestu by se mohly objevit. Jako dospělý muž však pochopil smysl výzvy „Ať Hospodin pomstí krev nevinných“, výzvy, která si žádá, aby rozhodl spravedlivý soud v jiném, historickém myšlenkovém a kulturním řádu. Tyto úvahy

jsou v knize doplněny třemi v češtině napsanými básněmi bezejmenné básničky, které mluví za vše. Jejich tituly „My mrtví žalujem“, „Cizí hrob“, „Raději hynu“, však nemluví o aktu odplaty.

Ač historik, vrací se autor do minulosti ne toliko cestou faktů, ale cestou vlastních reminiscencí a emocí. Těmi je naplněna 7. kapitola, která sleduje cestu vězňů, kteří sice opustili peklo Osvětimi, ale museli vykročit do neznáma, často vstříc smrti, která je dostihla několik dní před osvobozením.

7. až 10. kapitola dává nahlédnout do „osobní mytologie“ spisovatele, jeho úvah a myšlenkového světa, v kapitole „Hledání historie a paměti“ se spisovatel vyrovnává s podvojností svého přístupu k danému tématu. Při vědeckém zkoumání této historické etapy se vyhýbal jakékoli autobiografické zmínce, snažil se zachovat odstup, aby se dobral podstaty, ale přesto se nemohl zbavit skutečnosti, že je svou minulostí neodvratně zasažen a že ovlivňuje jeho myšlení. Profesi histo-

rika ovšem zcela nezapře a asi dvanáct stránek je faktografickým popisem terézínského rodinného tábora Birkenau II a tak říkájící politickými dějinami tohoto tábora, spjatými i s činností Mezinárodního výboru Červeného kříže a s nacistickým konečným řešením židovské otázky.

Poslední tři kapitoly jsou věnovány návštěvě Prahy po mnoha letech (2002 a 2003) – do země spjaté s rodinnou historií. Šedé, ponuré ulice židovské Prahy evokují období deportací za nacistické éry. Časy se změnily, ale kulisa zůstala. Ve snu se dokonce vrací doktor Mengele a s ním spojené přízraky. V deníkových záznamech jsou věrně zaznamenány reflexe minulého života, jeho promítnutí do životních postojů dospělého člověka.

Kniha tedy splňuje nejenom cíl shrnout historická fakta týkající se židů v bývalém Československu, postižených těžce holocaustem, ale nalézáme tu také hluboké reminiscence a otázky, zodpovězené i nezodpovězené, spojené s naším bytím.

Tenkrát
grafická úrava Jana Dubová, 2014

Tenkrát jsem chodil pohádkovou zemí,
rozmlouval s kouzelníky, Palečky a králi
Tenkrát jsem zpíval, dnes jsem němý
Už jsme se skoro ani nepoznali

Šedivým krajem ostrý vítr duje,
na lukách vodník přestal děsit víly.
Prý jedné noci v lesích zahynul.
Víly se v černých tůňkách utopily.

Princezna sedí v okně uplakaná,
zvolna padá listí ze zčernalých stromů.
V chalupě do tmy pláče stará máma.
Šel Honza na vandr a nevrací se domů

Půlnocí více nezni dusot koní,
ve skále tvrdě usnul soused Jíra,
spí rytíři, ostruha nezazvoní.
je nouze nejvyšší a vrch se neotvírá.

Tenkrát jsem bloudil pohádkovou zemí
rozmlouval s kouzelníky, Palečky a králi.
Tenkrát jsem zpíval. Dnes jsem němý.
Na houslích se mi struny potrhaly.

TENKRÁT...

Jiří Stein

J. D. 2014

Daleká cesta

Michaela Vidláková

Nedávno jsem v televizi, opět po více než po půl století, spatřila film *Daleká cesta*. Film v režii Alfreda Radoka byl natočen – neuvěřitelně! – již v r. 1948, s naprosto hvězdným hereckým obsazením, jmenujme jen ty nejznámější – Blanka Waleská, Otomar Krejča st., Zdeňka Baldová, Eduard Kohout, Saša Rašilov st., Rudolf Deyl ml., Otylie Beníšková, Miloš Kopecký, Václav Voska a další. Dodnes je tento film považován za jeden z nejkvělejších počínů české kinematografie. Skutečně, podívám-li se na současné komentáře na internetu, (<http://www.csfd.cz/film/27291-daleka-cesta/?all=1>) ty hovoří velmi zasvěcenou řečí o tom, jakými prostředky ten film předběhl nejen svou, ale i dnešní dobu, o skvělé hudbě, o nových působivých výrazových prostředcích, o výborné režii, prostě superlativy!

A já? Když jsem film viděla, tehdy před dávnými lety, to jsem byla vlastně snad ještě dítě, jsem si říkala: „Ale takhle to tam přece vůbec nevypadalo, takhle to tam nebylo, tohle se vůbec **nemohlo** v Terezíně stát, o tomhle jsme přece tehdy neměli potuchy!“

Teď jsem si tedy myslela, že už se na film podívám zralejším pohledem a porozumím mu. Ano, opravdu, uznávám: film je velice emotivně působivý – snad až moc. Hudba je strhující, kamera tak dokonale pracuje s tmou (obvykle obdivujeme u kamery, jak pracuje se *světlem*), některé filmové efekty fantastické, herci zcela převtělení do svých postav, prostředí, kulisy, úžasné. A vložené dokumenty – bohužel – tak strašně pravdivé!

Vím a chápu, že nejde o dokumentární film. Vím, že chtěl moderními prostředky promluvit k duši diváka, ne k jeho rozumu. Nešlo o to, podat faktografickou informaci. A přece... Opět se mi to tak nějak nelíbilo! Nejvíce mi vadí to, že chvílemi mi připadá

vykreslení chování terezínských vězňů dehonestující, ponižující. Opravdu se tam vězňové chovali tak lidsky nedůstojně? A taky – proč do filmu vkládat momenty, které byly historicky nepravdivé – vždyť lidi jdoucí do transportu děsila už dostatečně ta nejistota, to tušení zla, proč tedy do toho vkládat ještě vědomí plynových komor? Proč přenášet do Terezína děje, k nimž docházelo až dál, třeba v Auschwitzu – např. postavu ženského kápa? Možná podceňuji schopnost diváka, protože na takovýto film se přece jen většinou dívá trochu kvalitní publikum. O tom ostatně vypovídají právě zmíněné komentáře na internetu. Ale nevím, nakolik průměrně informovaný divák dovede odlišit uměleckou licenci od faktu. Já to odlišit dovedu, ale ONI? Ti, kdo to sami nezažili? Co z filmu považují za **uměleckou řečí podanou pravdivou výpověď** o Terezíně, o terezínských vězňích. O tom se totiž nikdo nezmiňuje...

Jsem Žid a zdrav

Michaela Vidláková

NFOH pořádal dne 6. ledna první diskusní večer cyklu s názvem *Jsem Žid a zdrav*. Večer se konal v kavárně ve Veletržním paláci. Rozhovor s hosty, jimiž tentokrát byli Vladimír Mlynář a Tomáš Pojar, vedla oblíbená moderátorka Irena Kalhousová.

Už odpovědi na první téma mi přišly poněkud zvláštní – na dotaz, jestli existuje nějaká charakteristická česká vlastnost, oba se v podstatě shodli na tom, že se Češi nejraději plácají v poklidném bahníčku, neradi se nechají vyrušovat politickým děním. Nevím. Já si cením něčeho podobného, ale mnohem pozitivnějšího – totiž toho, že převážně nejsou agresivní. Je to podobné, ale není to totéž.

A na jeden z dalších dotazů, zda se cítí jako Židé, také byly odpovědi poměrně mlhavé. Prý jako Židé se necítí, ale milují Izrael a mají k němu oba velice kladný vztah. Přitom pan Mlynář (podle Halachy je Žid) to

zdůvodňoval tím, že není pobožný, je sekulární (což je velká část Izraele, ale přesto jsou a cítí se jako Židé) a že mu tedy ortodoxně profilovaná židovská obec nemá co dát. Opět – velká část členů PŽO je sekulárních, ale židovská obec jim dává především pocit pospolitosti, nehledě na to, že v Praze existuje i Židovská liberální unie, která na ortodoxnosti netrvá ani v nejmenším. Nemluvě o kulturních a jiných pořadech Židovského muzea, kde jsem ho také nikdy nezahlédla. A napadla mi věta J. F. Kennedyho: „Neptej se, co ti může dát tvá vlast. Ptej se, co můžeš dát ty jí.“ Možná by něco podobného mohl aplikovat i pan Mlynář. Ostatně, o těch kulturních pořadech by také pan Tomáš Pojar měl něco vědět, když právě jeho otec před lety vedl Vzdělávací a kulturní centrum ŽMP.

Irena Kalhousová ještě probírala otázky komunistického zaměření rodiny V. Mlynáře, zejména jeho matky, Rity Klímové, a jeho vztahu ke komunistické minulosti, kde oba shodně s T. Pojarem odpovídali, že předchozí

režim neměl se skutečným komunismem nic společného a že oba stáli na straně jeho oponentů a disidentů. Přesto, že si oba nesmírně cení svobody jako hlavního výdobytku „sametové revoluce“, v současné politice jako velké negativum vidí naprostý rozpad politických stran. Ovšem na dotaz, proč tomu tak je, proč za těch 25 let nevyrostlo dost silných politických osobností, které by tyto strany dokázaly vést a uspořádat, odpověděl napůl žertem Vladimír Mlynář, že 25 let nestačí, že Mojžíš přece taky vodil Židy 40 let, tak že máme ještě 15 let čas... Tak mi jen bloudilo hlavou, jak to, že první republika měla politické osobnosti takřka okamžitě a vedla velice konzistentní politiku.

Ono se říká „diskusní večer“, ale vlastně opravdu diskutovat se nedá. Někdo se dostane k položení otázky, ale čas brzy vyprší, a tak už na odpověď nelze vznést protiargument. Pod pojmem diskuse si představuji něco jiného než vlastně jen „talk show“. Takže: zajímavé ano, ale ne tak docela uspokojivé.

Akce a výstavy v Památníku Terezín v roce 2015

Pietní akt ke Dni památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti

27. 1. 2015

Součástí 4. mezinárodního fóra s názvem „Let my people live“ konaného u příležitosti 70. výročí osvobození vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Začátek ve 14:30 hod. v prostoru Židovského hřbitova u krematoria.

Pořadatelé: Evropský židovský kongres (EJC) ve spolupráci s Evropským parlamentem a státními institucemi České republiky

Jom ha-Šoa

16. 4. 2015

Vzpomínková akce na paměť obětím šoa konaná u příležitosti výročí povstání ve varšavském ghettu (19. 4. – 16. 5. 1943). Začátek ve 14:00 hod, dvůr před modlitebnou – Dlouhá 17, Terezín.

Spolupořadatelé: Federace Židovských obcí v ČR a Terezínská iniciativa

Výročí poslední poprav v Malé pevnosti

17. 5. 2015

Položení věnců na bývalém popravišti v Malé pevnosti. Začátek v 9:00 hod.

Terezínská tryzna 2015

17. 5. 2015

Vzpomínková akce k uctění obětí nacistické perzekuce v roce 70. výročí osvobození. Začátek v 10 hod. na Národním hřbitově před Malou pevností.

Pořadatelé: Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, Památník Terezín

Spolupořadatelé: Ústecký kraj, Město Terezín, Federace Židovských obcí v ČR a Terezínská iniciativa

Pietní akt u příležitosti výročí poprav Milady Horákové

26. 6. 2015

JUDr. Milada Horáková (25. prosince 1901 – 27. června 1950) byla československá politička popravená za údajné spiknutí a velezradu za komunistických politických procesů v 50. letech minulého století. Začátek v 10:00 hod. v pamětní síni v bývalém Krankenrevíru, Malá pevnost Terezín
Ve spolupráci s Konfederací politických vězňů ČR

Tryzna Kever Avot

6. 9. 2015

Vzpomínková akce k uctění židovských obětí nacistické genocidy v českých zemích.

Pietní akt u příležitosti výročí narození Milady Horákové

22. 12. 2015

Začátek v 10:00 hod. v pamětní síni v bývalém Krankenrevíru, Malá pevnost Terezín.

Ve spolupráci s Konfederací politických vězňů ČR

VÝSTAVY

Andrew Lass – Rozjímání

25. září 2014 – 23. ledna 2015

předsálí kina Muzea ghetta.

Fotografie, kresby, básně

Sophiina volba po Česku

15. ledna – 30. března 2015

předsálí kina Malé pevnosti. Výstava bude zahájena vernisáží, která se bude konat 15. 1. 2015 od 14 hod. v předsálí kina Malé pevnosti.

Osudy 80 českých židovských dětí, které za války uprchly do Skandinávie a setkaly se po 70 letech.

Dokumentární výstava – více informací:

www.czechsophieschoice.com

Osvětim

29. ledna – 30. března 2015

předsálí kina Muzea ghetta. Výstava bude zahájena vernisáží, která se bude konat 29. 1. 2015 od 14 hod. v předsálí kina Muzea ghetta.

Dokumentární výstava Státního muzea Auschwitz-Birkenau v Osvětimi.

(Program dalších výstav otiskneme v příštím čísle)

Holocaust v Čechách a na Moravě

Hlasy, na které se nesmí zapomenout

Český svaz bojovníků za svobodu, za podpory Moravskoslezského kraje, vydal v minulém roce DVD určené především pro školy; zaznívají v něm hlasy tří Ostraváků, pamětníků holocaustu, Věry Andrysíkové, Luďka Eliáše a Michala Salomonoviče. Vyprávějí o svých osudech pod vládou nacistů, o lágrech, jimiž prošli, a jejich vyprávění je dokresleno i dokumentárními záběry z oné doby. I když na první místo stále stavím DVD natočené studenty Umělecké školy v Polici nad Metují, myslím, že toto DVD patří k nejzdařilejším svého druhu. Zabírá délku jedné vyučovací hodiny, a aby to nepůsobilo jednotvárně, vyprávěči se vždy po chvíli střídají. Vyprávění je věcné, bez velkých emotivních projevů, nicméně poselství, pronesené v závěru, velice jasně vyjadřuje to nejdůležitější: uvědomit si, kam až člověk může zajít, pokud propadne nezřízenému fanatismu. A to je poselství, které má právě i dnešku mnoho co říci.

Michaela Vidláková

INFORMACE – VZKAZY – VÝZVY – PROSBY

V neděli 8. března 2015 se bude od 10.00 hodin konat v Pinkasově synagoze v Praze tradiční tryzna k výročí vyvraždění rodinného tábora v Osvětimi-Březince.

Jom ha-Šoa – Den vzpomínání na oběti holocaustu

se letos bude konat v Praze na náměstí Míru **ve čtvrtek 16. dubna 2015** od 14 do 17 hodin, dále také v Brně, Liberci, Olomouci, Kutné Hoře, Kolíně a Sušici.

Letošním tématem akce i soutěže pro školy jsou **Návraty a nenávraty**. Pro připravované materiály hledáme výpovědi pamětníků, kteří mohou poskytnout svědectví o svém návratu z koncentračního tábora, ghetta, ukrývání během války a zkušenosti z prvních poválečných let. Prosím kontaktujte nás na emailu: institute@terezinstudies.cz nebo na telefonu **222 317 013** nebo **776 743 554**, případně přímo v kanceláři Institutu v 2. patře Jáchymovy 3 v Praze 1. Váš rozhovor bude také cenným doplněním archivu Židovského muzea v Praze.

Tereza Štěpková

Tento článek se mi píše smutně

Zemřel mi kamarád Bedřich Steiner (83 let). Pracovali jsme spolu v televizi. Byl kameraman. Věděla jsem, že prošel Terezínem a z Osvětimi se dostal se skupinou Birkenau boys. V Terezíně měl přezdívku Skoba. Dál jsem jeho válečný osud neznala. Vrátil se z rodiny sám. Tehdy jsme se o tom nebavili, jen jsme to o sobě věděli. Až teď mi Pavel Werner také ze skupiny Birkenau boys doplnil, že se spolu dožili osvobození v Rakousku v Grunskirchenu. Bedřich si pamatoval detaily a data strastiplné cesty do Mauthausenu, Melku a zase Mauthausenu, než byli osvobozeni, a složitou cestu domů, kam se dostali až 27. června.

V roce 1968 se ženou a malou dcerou emigroval do Mexico City, kde žil od roku 1938 jeho strýc. Měl těžké začátky. Ve městě je velká kriminalita. Pracoval v obchodě s hodinami, později obchod koupil. Ke své profesi už se nedostal. Našel si velkou židovskou komunitu, která je ráda přijala. Dělí se dle synagog a škol na sefardy a aškenazy. Po práci a později v důchodu tam trávili celé dny ve společenských prostorách a na sportovním stadionu. Areál je obehnan zdí a hlídán. Píšu to proto, že tam Bedřich našel svůj smysl života, přednášel o holocaustu i na univerzitách, psal do židovských novin. Jeho dopisy mi budou chybět. Prosím, vzpomeňte na něho spolu se mnou.

Věra Štinglová

Na sněm TI přijede skupina mladých Němců, která si říká Zeugen der Zeitzeugen

Chtějí být jakýmiś pamětníky pamětníků (multiplikátory) a v budoucnosti vystupovat jménem konkrétních přeživších a dál předávat poselství dalším generacím. Na sněmu hodlají přítomné oslovit a požádat o navázání kontaktu. Prosím, vyjděte jim vstříc. Musíme myslet na příští dny, až sami už svědčit nebudem.

Michaela Vidláková

POZVÁNKA

**Zveme vás na sněm Terezínské iniciativy,
který se koná ve středu 15. dubna 2015
v hotelu DUO v Praze
(Teplická 492, Praha 9).**

**Zahájení v 10.00 hodin,
prezence od 9.15 hodin.**

Program sněmu:

Zpráva o činnosti předsednictva TI

Zpráva hospodáře

Zpráva revizní komise

Diskuse

Občerstvení

Usnesení

Volná zábava a přátelské posezení

**Terezínská
iniciativa**

Vydává Terezínská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Telefon: 222 310 681, e-mail: terezinskainiciativa@email.cz.
Redakční rada: Eva Fantová, Doris Grozdanovičová, Anna Lorencová, Michal Stránský, Michaela Vidláková

Bankovní účty: v CZK: 59433011/0100, v USD: 348331234555011/0100
Číslo 73 vyšlo v lednu 2015.

MK ČR E 10779